

Развитие на института за правата на жените – взаимодействие между международното и националното право

гл. ас. д-р Кремена Раянова

В западно-европейската култура е залегнала връзката между символи и идеи, които се подхранват от религиозни източници и от възникналата в антична Гърция философия. През периода, когато хората създават огромни системи от символи за обяснението на света (религия, наука, философия), жените са вече така силно ощетени, че вече не могат да участват активно в този напредък. Тук трябва да се търси една от причините, че именно в тези системи на обяснение се "зациментира" пониския статус на жените. Създават се две конструкции: "мъжката" и "женската". Мъжът и жената са различни по отношение на осъществяването на различни задачи, възможностите и способностите си. На този начин на обяснение на нещата стъпват и по-късните поколения, това разделение между половете се приема или за такова "по природа" или за проява на "божията воля".

За почти всички антични философи социалната и правна неравнопоставеност е естествена, хората имат различни заложби и способности. Жената се разглежда като едно по-низше "по природа" създание.

Примера на Аристотел: Граждани в неговите очи са само тези, които са освободени от домашните занимания, свързани с продукцията и репродукцията. На роби, чужденци, жени и деца не е разрешено участието в политическия живот, защото при тях липсват необходимите предпоставки. Те служат като помощници за да могат да се създадат необходимите условия за пълноценното съществуване на пълноправните граждани.

За Аристотел жената е несъвършено, уродливо същество, създадено чрез недостатъчно добро зачеване, нещо като несъвършен предварителен опит по пътя към мъжа. Според него тя не притежава нито разум, нито репродуктивни способности. И по отношение на двете неща на нея е отредена пасивна, допълваща роля:

"Така, както понякога от осакатени произхождат отново осакатени, а понякога не-осакатени, така от една женска понякога произхожда също женска, но друг път не женска, а мъжка. Женската е като осакатен мъжки плод, а месечния цикъл е семе, но не чисто семе. Защото му липсва нещо, извора на живота, защото този извор се съдържа само в мъжкото семе."

Развитието към монотеизма, към идеите за само един Бог, като цяло се оценява като напредък на човечеството в посока на абстрактното мислене. Този процес протича под знака на патриархата, така, че символите на християнските, еврейски и мюсюлмански религиозни представи отреждат на жената една второстепенна роля.

Според библейската притча за сътворението, Бог е създал света, както и мъжа от своя дъх, а жената от неговото ребро. Силата на сътворението е духовна и се придава на мъжа.

Друга важна в тази връзка история е представянето на прегрешението. Ева изкушава Адам, водена от една змия, като му подава ябълка от дървото на познанието. По този начин злоупотребявайки с Божията милост тя предизвиква и причинява падението на човечеството. Това означава, че жената е по-грешна от мъжа. Жената е символ на сексуалност и по този начин на грях. Маловажността, подчинеността на жената спрямо мъжа се е породила по Божия воля именно поради този "греховен час". *"Тук за Адам се съдържа истината, че в лицето на своята спътница като в огледало той трябва да види себе си, а за Ева предупреждението, да се подчини доброволно на мъжа, от който произхожда."*²⁷⁶

²⁷⁶ Johannes Calvin.

Безспорно е, че международните определения за правата на човека в днешно време не изключват жената. Напротив: Повелята нито един човек да не бъде ощетяван поради принадлежността му към даден пол е неотменна част от декларациите на ООН още от самото начало. Също така безспорно обаче е и това, че и до днес в много части по света жените са ощетени в много отношения и техните човешки права са ограничени, и това се случва по отношение на най-важното и основно право, правото на живот и телесна неприкосновеност. Феминистки критикуват концепцията за правата на човека. Отправя се критиката, че тази концепция е силно ориентирана към западните общества и предимно към проблемите на ръководещата семейството мъжка част.

Първият голям проблем е присъстващото почти във всички днешни общества разделение на две сфери: "публичност" и "частност". По традиция на жената се отрежда частната сфера, а на мъжа - публичната. Защитата на личната сфера е конституирана като основно човешко право. Но трябва да се има предвид и ролята, която трябва да поеме държавата. В много страни нарушенията на правата на жените се разглеждат като личен проблем, в който не е позволено да се намесва държавата. До случаи на насилието срещу жени се стига именно в неприкосновената за държавата "частна сфера".

Вторият проблем се отнася до аспекта на човешките права като защита на индивида от директно посегателство на държавната власт. Особеност на нарушенията на човешките права срещу жените е, че в повечето случаи те не са извършени от държавата, а от отделни лица, които действат ослабяйки се на сигурността, че няма да бъдат наказани за това от съответната държава. Такива нарушения на правата на жените често се търпят от държавата.

Третият проблем се състои в това, че досегашната концепция за човешките права не може изцяло да се проектира върху специфичните за жените проблеми в тази сфера. От една страна, съществуват такива нарушения на човешките права, които са характерни и за двата пола, например когато жените са подложени на насилие поради тяхната расова или религиозна принадлежност. Те са част и от темите на работа на национални и международни организации за защита правата на човека. Съществуват обаче и нарушения на човешките права, които са специфични за жените, например, когато принадлежността им към женския пол води до влошаване на тяхното положение, например до случаи на изнасилване и сексуално малтретиране в затвори и бежански лагери. Освен това съществуват и нарушения на човешките права, които се отнасят само за жените, например принудителния аборт в случай на определяне на женски пол на ембриона или насилие по време на брачния живот. Четвъртият проблем се състои в съществуващата от столетия традиция на незачитане на правата на жените в много страни. Често определянето на тези традиции от страна на международни организации за противозаконни предизвиква съпротива сред съответното население. Начинът това да се избегне е приемането на дългосрочни мерки за подобряване на положението във всички жизнени сфери. Много не-западни правителства все по-често изтъкват становището, че разбирането за човешките права е със западен характер и не може да бъде автоматично пренесено върху техните култури. Така "полът" на жената и мъжа не са съвместими с културата. Тези аргументи често се приемат от представители на Запада и организации в знак на проява на толерантност. Но тук трябва да се има предвид, че такъв начин на аргументиране служи по-често за оправдаване на тежки нарушения на човешките права, които не са свързани с културните традиции, а са следствие на системите на управление (например в Алжир или Афганистан). Често внушението за тази бранена и възвеличавана културна идентичност и съществуващите традиции се създава по изкуствен начин, за да се отклони вниманието от съществуващите икономически неравенства и асиметричното съотношение на носителите на властта.

Посочените проблеми са тясно свързани помежду си и доведоха до това, до началото на 90-те години нарушенията на правата на жените да не бъдат разглеждани като отделна, изискваща необходимото внимание сфера. Такива "нарушения на правата на жените" се разглеждаха в Организацията на Обединените Нации или в специални комисии, които бяха структурно изолирани и недостатъчно финансово обезпечени, или те се определяха като част от социо-икономическата сфера. Дори влиятелните организации в защита на човешките права като Amnesty International или Human Rights Watch отделят малко внимание на специфичната проблематика на правата на жените. Така например сексуалната злоупотреба при въоръжени конфликти или по време на войни не се определяше като нарушение на човешките права. Това се класифицираше като "лична работа" или "извънредни обстоятелства" - извършителите действат като частни лица, което попада в сферата на националната юрисдикция.

Защитници на човешките права и на правата на жените критикуват още от 80-те години насам съществуващата концепция за човешките права и изискват нейното по-нататъшно развитие с оглед правата на жените. Първо в договорите от международното право трябва да се въведат допълнителни определения за дискриминацията, извършена над жени. Чрез тях жените трябва да бъдат поставени в същата позиция, както мъжете - със същите права и възможности. Защото докато правата на жените не са специално обхванати в международни конвенции, много държави не се чувстват задължени да определят наказания при незачитането им.

Много феминистки се опитват да направят международните стандарти за човешките права годни за ползване от жените, като работят за разширяване на съществуващите правни определения с оглед на нарушенията в сферата на правата на жените. Така например принудителната проституция може да попадне в категорията "робство", домашното насилие и изнасилванията в "изтезаване". Други се опитват да разкрепостят ограничеността на "правото на международна отговорност". Докато мъжете извършители на насилие могат да разчитат на благосклонността на държавните органи, отговорността за случките на основаващо се на половата принадлежност насилие трябва да се търси именно в държавата. Тя трябва да направи възможно създаването на ефективни закони за защита на живота на всички нейни граждани. Освен това много феминистки критикуват поставената на по-преден план по важност позиция на класическите граждански и политически права в сравнение със социалните и икономическите права и пледират за баланс между тях. На фона на традиционното поставяне на жената на второ място в обществото, именно социалните и икономическите права биха имали огромно значение за жените. Повечето феминистки принципно признават концепцията за правата на човека. Те постулират честта и достойнството на индивида и неговото право на самоопределяне. Единствено съхраняването на тези принципи може да бъде гаранция за това, никой да не може да се разполага с тялото и живота на жената. От друга страна постоянно трябва да се защитава универсалният характер на правата на жените като права на човека като отговор на специфичните аргументи против това, съществуващи например в ислямските държави.

Едва в буржоазното общество в края на 18 век започва открито да се говори за равните права за жените. Причините за това са много. На първо място след приемането на Декларацията за общите човешки права на основата на естественото право, във Франция и в Съединените Щати вече започва да се говори за еднакви права и за жените.

Чрез развитието на капиталистическото производство все повече се разграничават работната сфера и сферата на личния живот. Това води до ново дефиниране на разделението на труда между половете. Жената се определя предимно като съпруга и майка, чийто труд в семейството прави възможен и сигурен успех на мъжа извън дома. "Семейството" се разглежда като пространство за социална комуника-

ция и възстановяване извън работната сфера, пространство, което е предназначено за съпрузите и техните деца. Жените се "освобождават" от задължението да печелят средствата за прехрана, вместо това жената трябва да създаде в семейството лична и интимна сфера, която хармонично да допълва външния свят на професията, конкуренцията за власт и пари.

Буржоазното общество не допуска жените да бъдат директни конкуренти в производствения процес. Те са изключени от много икономически, политически и дори лични решения. Жените разполагат с ограничени образователни възможности, нямат свободен достъп до собствеността си, нямат право да подписват договори и да приемат работа без съгласието на мъжа. По отношение на бракоразводното право и правото на издръжка те са драстично оцетени. В същото време обаче, именно работничките, които получават по-ниско възнаграждение и които биват експлоатирани, отправят първите публични искания за изравняване на правата и възможностите на жените с тези на мъжете.

Жените играят важна роля в преломните обществените процеси, които изживява Франция през 18 век. Въстанията, които избухват във Франция поради все по-голямата бедност традиционно се водят от жени. Жените си създават обществени ниши, в които упражняват културно, икономическо и политическо влияние. В Париж съществува страх от сдруженията на жените, работещи на пазарите и перачките поради техните настоятелни искания. Много жени са борят рамо до рамо с мъжете си на барикадите по време на Френската революция. Но надеждата за равнопоставеност с мъжете остава неоправдана. Жените остават изключени от прокламираните граждански права.

Писателката Olympe de Gouges формулира в тази ситуация "Декларация за правата на жената и гражданката". Документът като съдържание е тясно свързан със създадената през 1789 година "Декларация за човешките и граждански права". Революционният елемент е категоричното отбелязване на жената във формулировките и членовете:

"Жената има правото да участва в революцията. По същия начин тя трябва да притежава правото, да се изправи и говори пред всички. "

Тя прецизира всички понятия в текста, замества думите "човек" или "мъж" с "жена и мъж" и до всеки "гражданин" поставя една "гражданка".

Декларацията е изпратена до Националното събрание. Документът се превръща в сензация в цяла Франция, дори и в чужбина. Като допълнение към нея се създава и "Обществен договор между мъжа и жената" (по аналог на "Contrat Social" на Русо). De Gouges иска да подплати съществуващия до момента брак с базиращ на равнопоставеността и да бъде майка. Оттук тя обосновава особените права за жената. С тези революционни идеи тя провокира Русо и неговите привърженици, както и водещите фигури на революцията. За тях биологичната роля на жената е причината, тя да бъде изключена от обществения живот.

През 1793 година Olympe de Gouges е екзекутирана. Колкото повече се консолидира гражданското общество, толкова по-лишени са жените от права. Още през същата година Националното събрание забранява възникналите по време на революцията женски клубове, настъпва генерална забрана за създаването на обединения между жени. Жените са разпръснати в различни партии и групи по интереси и вече не са единни в борбата за правата си. Така се стопяват надеждите за равнопоставеност. "Декларацията за правата на жената и гражданката" първоначално дълго време е част от архивите и не е част от официалните списъци на тогавашните документи. Едва в духа на женското движение тя е преоткрита и е потвърдена нейната стойност като уникално отражение на историята.

През 1848 в Сенека Фолс в щата Ню Йорк от Elizabeth Cady Stanton и Lucretia Mott се свиква събрание, при което за първи път на дневен ред стои дискриминация-

та спрямо жената. Повечето от тогава събралите се жени вече имат опит в движението за правата на тъмнокожите. Движението срещу робството изостря съзнанието на жените, те започват да съзнават собственото си положение на дискриминирана социална група. Защитниците на правата на жените поставят искания за:

- правото на ползване на собствеността и приходите от нея,
- правото на издръжка за децата в случай на развод,
- разширени възможности за развод,
- по-добра законова и икономическа обезпеченост за разведени жени,
- подобрен достъп до образование и професия, както и
- избирателното право.

"Declaration of Sentiment" е приета, като по същия начин, както и "Декларацията за правата на жената и гражданката" на De Gouge и тя се основава на Декларацията за независимостта от 1776. Тази принципна декларация е насочена срещу доминиращата роля на мъжа във всички сфери на живота. В текста е залегнала предпоставката, че мъжете и жените се раждат със същите права на живот, свобода и стремеж към щастие и че гарантирането на тези неотменни права е държавна цел. Всички закони, които поставят жената в ощетено положение, се обявяват за нелегитимни. Приети са дванадесет резолюции, които поставят искания за еднаквото отношение към жените в личен, религиозен, икономически и политически контекст. Въпреки, че декларацията и нейните създателки в последствие се осмиват и съдържанието се изопачава, това представлява началото на женското движение в САЩ, което по-рано от европейското движение се бори за правата на жените и е водещо.

Когато през 19 век се породи женското движение, първите феминистки имаха най-общо за цел да постигнат подобрене в сферата на гражданските права и да премахнат зависимостта си от мъжете (права при развод, право на издръжка, премахане на попечителството на мъжа в брака и др.). Първоначално избирателното право има второстепенно значение. Трудностите започват още от самото начало. Без права и глас в политическата общественост те могат само да се молят - зависими от мъжките си съюзническите партньори и зависими от политическото положение на гласовете. Съюзническите партньори и съществуващите партии или партийни организации подкрепят жените само дотогава, докато това е в техен интерес. След като са постигнати целите, положението се променя. В следствие на това, първото женско движение все повече се концентрира върху извоюването на правото на глас. Защитниците на правата на жените се организират в самостоятелни, автономни и частично автономни организации. Жените, които активно се изявяват в публичната сфера, могат грубо да бъдат поделени на три групи:

"Умерените": Тук става дума за една хетерогенна група от женски съюзи, чиито членове се стремят към малки промени, съответно стъпка по стъпка, и в рамките на съществуващото гражданско общество. Подчертава се, че жената е друг по вид същество и има други задачи в обществото в сравнение с мъжа. В тази група попадат например християнските благотворителни сдружения, които се грижат за най-бедните жени, както и либералните съюзи за образование на жените и обединения на жени от консервативните кръгове. Искането за избирателно право не е поставено от всички съюзи, а частично е отхвърляно с твърдението, че жените все още не са узрели за това съответно, че би било компрометиращо управляващите да бъдат занимавани с подобно искане, или се повдига искането за избирателно право според класовата принадлежност, което включва и жените. Според него с избирателно право не се сдобиват всички, а само заможните жени. В духа на милитаризацията и национализацията, малко преди избухването на Първата Световна война, много женски организации подчертаваха правото на жените на политическо участие и призоваваха своите симпатизанти да дадат своя дял в "отбраната" на съответната страна.

"Радикалните": Това е относително малка група от жени от буржоазните слоеве, които се застъпват за радикална промяна в обществото. Те представляват движе-

щата сила на борбата за избиращелно право. Тези организации изхождат от равнопоставеността между мъжете и жените, което предполага съответно едни и същи права във всяко отношение. "Радикалните" представляват малко движение, което не се идентифицира с нито една партия. Но някои негови членове осъществяват контакт с обединения на социалистическите жени. Някои кампании, например тази за женското избиращелно право, се провеждат съвместно с тях. Радикалните феминистки се застъпват за правата на социално оцетените жени, работничките и проституиращите. Представителки на тази група основават по време на Първата Световна война "Международната женска лига за мир и свобода", към която принадлежат жени от всички националности, участващи по това време във войната.

"Социалистическите": Става дума за относително автономно организирани жени в рамките на социалистическото, както и по-късно на комунистическото движение. Основа на исканията на социалистическите жени представляват общите социалистически искания за премахване на класовите различия и частната собственост на средствата на производство. Водещи фигури на социалистическото женско движение като Клара Цеткин поставят искания за икономическа независимост на жената като основно условие за нейното равнопоставяне, както и премахването на йерархията между половете, която е аналог на класовата. В центъра на исканията на социалистическите жени първоначално е изравняването на икономическото положение на работничките с това на работниците (еднакви възнаграждения за една и съща работа, отваряне на профсъюзите за проблемите на жените и др.), по-късно към това спада и избиращелното право. Определянето на международния ден на жената 8 март, също се свързва със социалистическите жени:

*"В съгласие с класово осъзнатите политически и профсъюзни организации на пролетариата в своите страни, социалистическите жени от всички страни ежегодно организират ден на жената, който се използва най-вече като средства за агитация относно избиращелното право на жената."*²⁷⁷

САЩ: Женското движение е породено от анти-робското движение (аболиционизъм), в което се организират необичайно голям брой жени. От една страна те се противопоставят на църквата, от друга - на предрасъдъците на мъжете-аболиционисти. Типично за американското женско движение е сестринството между бяла и тъмнокожа жена. За първи път в конституцията се утвърждава правото на тъмнокожи на участие в избори. В съответните конституционни промени е направено допълнение "male", така, че изключването на жените от избиращелното право не е еднозначно. Преди това съществува женско избиращелно право с ограничения в отделните федерални щати. С него се разпореждат изключително мъжете от Републиканската партия, заедно с които феминистките първоначално се борят за правата на тъмнокожите. Движението за избиращелното право на жените поражда други самостоятелни организации: "National Woman Suffrage Association" (NWSA) и "American Woman Suffrage Association" (AWSA), които по-късно се обединяват. В САЩ през 1920 година жените получават пълно избиращелно право - около 50 години след отнемането на правата им поради споменатата конституционна реформа.

Англия: Женското движение започва с първата реформа на избиращелното право през 1832 година. Тя има първоначално за цел да демократизира английския парламентаризъм, но изключва жените от право на избор при определянето на състава на общините и парламентите (чрез разширяване на думата "persons" с допълнението "male"). През 60-те години на 19 век се слага началото на добре организирана политическа борба. Поражда се влиятелното движение за защита избиращелното право на жените, известно като движението на Suffragettes (идва от английската дума "suffrage" = избиращелно право) което цели постигането на избиращелно пра-

²⁷⁷ Резолюция на II Международна Социалистическа Конференция на жените в Копенхаген, 1910

во за жените със средствата на обществената работа и петициите. Важен съюзнически партньор на представителките на това движение е английският философ и депутат от долната камара Джон Стюарт Мил. Първоначално те успяват да постигнат активното и пасивно избирано право в общините и на по-ниско административно ниво (от 1869). "Движение на морала" под ръководството на Джозефин Бътлър застава срещу проституцията, която ненаказано може да се практикува. Пролетарските жени се организират в "Women's Trade Union Provident League". По-късно те също се присъединяват към искането за избирано право. По този начин така движението на Suffragettes се превръща в едно от най-големите политически движения в Англия преди Първата Световна война. Тъй като либералното правителство не реагира на писмените молби, жените прибегват до радикални политически мерки, като например гладни стачки и др. Популярността на защитничките на правата на жените се покачва след последвалите арести и бруталното отношение към представителките на движението в затворите. Световната война слага край на борбата за правата на жените.

Германия: Първоначално женското движение върви заедно с идеите на революцията от 1848 година. Във възстановителния период след това жените са лишени от основни права, като например правото на членство в дадено обединение или на редакционна дейност във вестници, както и упражняването на политическа дейност. По този начин женското движение е унищожено. Политическото либерализиране през 60-те години на 19 век довежда до основаването на първото женско обединение, "Allgemeinen Deutschen Frauenvereins" (ADF) от Louise Otto-Peters през 1865. Ранната немска социалдемократия върви ръка за ръка със силното пролетарско женско движение, чийто организатор е Клара Цеткин. Под нейно влияние социалдемократите приемат в програмата си женското избирано право. В Германия избираното право за жени е въведено от социалдемократичната партия през 1918 година, след изгубената война.

Франция: Ограничените успехи на жените по време на Френската революция в сферите на образованието и семейното право са унищожени от якобинците след 1793 година, забраняват се женските обединения. Тази рестриктивна политика продължава по време на управлението на владетеля Наполеон I. и е утвърдена в написания от него законник, известен като "Code Napoléon" (1804) така, че за женско движение може да се говори отново едва през революцията от 1848 година. Възникналите женски обединения критикуват преди всичко брачните закони и се опитват да наложат избираното право със средствата на петициите. Освен това възниква силно пролетарско женско движение под влиянието на ранните социалисти Charles Fourier и Flora Tristan. След революцията женските обединения не изчезват, макар че успехите са ограничени. Борбата на френските жени е една от най-продължителните. Въпреки, че Франция първа в Европа въвежда общото избирано право за мъжете, избираното право за жените е признато едва през 1944 година. Едва през 80-те години на 20 век са отстранени последните следи от дискриминация в гражданското право.

Най-важните политически искания на застъпничките за правата на жените, най-вече избираното право, в крайна сметка са постигнати. След Втората Световна война общественият фокус се измества отново върху семейството и майчинството, необходимо е да се обсъждат завърналите се от войната мъже с разбитите им илюзии, необходимо е наваксване на отрицателния ръст на раждаемостта. Едва през 60-те години отново се обръща внимание на идеите и мислите на поколението на нашите баби.

В края на 60-те години е времето на студентското движение и движението за мир. Студенти създават позии и резолюции, дискутират и демонстрират срещу "закостенелите изостанали разбириания от преди 1000 години" в университетите, срещу еснафщината и в името на правото на самоопределяне. Ангажираните в същите ор-

ганизации студентки дават своя принос за новото движение като готвят за своите колеги, печатат ръкописи и се грижат за децата. Когато студентките повдигат въпроса за несправедливото разпределение на задачите между половете, студентите реагират негативно. Исканията били неполитически, противоречието между половете било "противоречие от второстепенен характер", което ще се преодолее от само себе си, след като се преодолее "противоречието от първостепенен характер", класовото общество. Стига се до сблъсък. Студентките започват да се организират автономно в така наречените "женски съвети". Без наличието на членове от мъжки пол, в тези съвети те започват интензивно да се занимават с ролята на жената.

Примера на Германия: Като рожден ден на новото немско женско движение се счита Първата федерална женска конференция във Франкфурт на Майн, в която участват 450 жени от 40 женски групи. В речта по повод откриването се казва: "Историята показва, че привилегированите никога не са отказвали доброволно от правата си. Затова ние искаме: жените да се превърнат в решаващ фактор във властта! Жените трябва да се организират самостоятелно, защото най-добре разбират своите проблеми и трябва да се научат да защитават интересите си!"

Жените се организират в малки групи и отхвърлят големи съюзи или партии, защото не искат да изградят устойчиви структури. Феминистките са хетерогенни в своите цели, начини на действие и идеи и работят във всички обществени сфери (социална, културна, политическа, научна, медицинска и т. н.). Въпреки, че ядрото на женското движение остава независимо, по-късно отделни феминистки се застъпват в държавни институции или партии за налагането на много искания и идеи. Някои примери за промени, предизвикани от женското движение:

Ежедневието: Първоначално жените от студентското движение живеят в жилищни комуни заедно със своите мъже колеги. В духа на женското движение постепенно се обособяват самостоятелни женски жилищни комуни. Безкрайни дискусии за разхвърляните кухни, празните хладилници и мръсните тоалетни чинии, както и за сексуалната принуда. Тук жените се опитват да изпробват нови женски форми на съвместно съществуване. Жени искат да живеят заедно с жени, да пътуват, дискутират и учат.

Възпитанието на децата: Сред първите феминистки са много майки. Те основават детски градини за обслужване на децата и се занимават с принципни въпроси относно възпитанието: обсъждат специфичните за половете роли в детска възраст, възпитателни методи без насилие и принуда - поражда се така нареченото "антиавторитарно възпитание". Детските градини и свободните училища се развиват успоредно с женското движение и в тях се провеждат женски политически дискусии, например относно ролята на майката. По детските въпроси по-късно активно се не само студентките търсят нови пътища на съвместно съществуване. И при други жени расте потребността да тематизират собственото си положение в семейството, в професионален план и в обществото. Възникват многобройни групи за самопомощ, в които се обсъждат личните проблеми, често за първи път, и се обсъждат стратегии за поведение в политическата сфера и в домашното обкръжение. Откритието, че индивидуалните проблеми, които на пръв поглед са строго различни за всеки, всъщност си приличат, представлява основата за солидарността в женските групи и води до взаимното търсене на причините за ситуацията на жените. Изречението "Личното е политическо" се превръща във важна водеща фраза на женското движение.

Важна опорна точка са книгите. Творбата на Simone de Beauvoir "Другият пол", "Химерата за женствеността" на Betty Friedans, "Секс и господство" на Kate Millet, "Малката разлика и нейните големи последствия" на Alice Schwarzer, както и резултатите от изследванията по въпросите на жените и матриархата - тези материали се четат от много жени и водят до това, съществуващите до момента взаимоотношения между половете принципно да бъдат поставени под съмнение. дискутира в рамките на самото женско движение.

Право на самоопределяне: В центъра на стремежите на жените стои правото на жената да решава относно нейното тяло. В много страни се слага началото на борбата за легализация на абортите, като в нея се включват жени от всякакви обществени слоеве. Всичко започва във Франция със самопризнанието на 344 жени за извършени аборти като политически апел за тяхната легализация. Тази акция е повторена в Германия от една от най-важните немски защитнички на феминизма, Alice Schwarzer, която работи във Франция като кореспондентка. Публичният апел е подписан от 374 жени от всички слоеве на възраст между 21 и 77 години, публикуван е в новинарското списание "Stern" и предизвиква бурни коментари.

Друга важна тема представлява сексуалното насилие. Изнасилванията и сексуалната злоупотреба, както и физическата злоупотреба в семейството, в "личната сфера", които до момента са табу в обществото, се изместват в центъра на общественото внимание и се говори открито за техния мащаб. В Холандия, Англия и Италия се провеждат големи акции под мотото "Ние ще си извоюваме обратно нощта". Възникват домове за жени, групи за самопомощ и SOS-телефони. Жени протестират срещу порнографията и унизителното представяне на жените в медиите.

Женският протест е насочен и към съществуващото здравеопазване. В нововъзникналите автономни центрове за женско здраве се провеждат изследвания и се прекъсва монопола на лекарските диагнози и терапии. Обществото се посочва като една от причините за многото така наречени "женски страдания". Правят се разкрития за вредни за здравето средства и методи на фармацевтичната индустрия, както и за лекари, които извършват злоупотреби със здравето на жените. Жени публично се изправят срещу провеждането на конкурси за красота и демонстрират срещу диктата на идеала за красота.

Изкуство и култура: Навсякъде възникват женски проекти: женски центрове, издателства, вестници, книжарници, работилници, музикални групи, театрални групи, кафенета, ресторанти и почивни домове. Женските проекти и организации се обединяват в мрежа. Жените са заедно не само по политически причини, но и прекарват свободното си време заедно, като се наслаждават на това.

Желание и любов: Студентското движение първо поставя под съмнение обичайния сексуален морал. Дребно-буржоазното анти-сексуално възпитание се разглежда като една от причините за оформянето на "авторитарен характер". По този начин сексуалният морал допринася за "заразяването" на човека с фашизма и авторитарните идеологии. Сексуалното задоволяване се разбира като средство за еманципация, при която отпада властта, зависимостта и потисничеството от страна на други хора. Въвеждането на противозачатъчни средства по това време освобождава жените от натиска на бременността и това е прието с голяма еуфория. Но старите табута, служили в известна степен и като защитни зони, започват да се рушат. Още по-гневни стават жените, когато се сблъскват с реалността на студентското движение, или приеманата за естествена сексуална достъпност на жените и подчиняването им спрямо желанията на мъжете. Сега те искат "освобождаване на женската сексуалност". Тогавашни резултати от изследвания опровергават психоаналитичните тези на така нареченото превъзходство на вагиналният оргазъм (който може да се постигне само чрез пенетрация) и "завистта за penisа", която изпитва жената. В същото време се говори за "живата" сексуалност, за принудата и липсата на фантазия. Пенисът като единствен орган за изпитване на женско удоволствие е в диспозиция, обсъждат се и се изпробват нови начини на женска сексуалност. Така в онези години някои жени откриват любовта към други жени, за първи път публично се появяват лесбийски групи.

Работа: Икономическата ситуация на жената, най-вече темата домашна работа, като неплатена работа "от любов" за семейството и обществото и нископлатения женски труд, представляват основата на феминистките анализи. Критикува се различното възнаграждение при типично мъжки и женски професии. През 1978 година

работничка в Германия подава жалба срещу фирмата, в която работи, защото получава по-ниско възнаграждение от колегите си мъже за една и съща работа - акцията завършва с успех. Следват други стотици примери. При темата домашна работа се оформят две течения в рамките на международното женско движение:

"Унитаристките" изхождат от принципното равенство между мъжа и жената. На основата на този полов принцип за мъжете и жените трябва да са валидни едни и същи условия, това означава, че жените трябва да разполагат със същите професионални възможности, половината от домашните задължения трябва да се поеме от мъжете, държавата и съпрузите трябва да поемат задълженията си относно възпитанието на децата. Унитаристките се предпазват от "мита за майката". В Германия те са силно представени. Като слабост на тази теза се определя схващането, че майчинството се отхвърля поради липсващи възможности да се съчетаят децата и професията. Освен това по този начин жената изцяло се приспособява към принципите и начина на мислене на мъжкия свят.

"Диференциалистките" изхождат от принципните различия между мъжа и жената. Те са тези, които през 70-те години енергично поставят искането за заплащане на домашната работа. Бременността, ражданията и възпитанието на децата се разглеждат като алтернативна работа на обичайната работа за печелене на средства, "майчината логика" се обявява за женска сила, която предпазва и трябва да бъде предпазвана. Кулминацията си течението на диференциалистките намира в Италия. Като слабост на тази идея се определя мистифицирането на традиционното поделение на ролите. Заплащането на домашна работа още повече би приковало жените в къщи и в семейството. По този начин не се поощрява отговорността на бащите и обществото за възпитанието на децата и неговата стойност за детската социализация.

Наука: Феминистката научна критика предоставя все повече изследванията по проблемите на жените, появяват се многобройни научни и научно-популярни публикации по женски въпроси. Жени изследват в исторически план постиженията на други жени и популяризират до сега непознатата половина от историята. Не само съдържанието, но и начина на историческите изследвания до момента се преразглеждат, търсят се нови форми. Преди всичко в САЩ в университетите на разположение се предоставят средства и персонал за провеждане на "Women's Studies". Днес "Gender Studies" са неразделна част от изследванията, дори и да не се стигна до револуционизиране на цялостната научна дейност.

Женското движение оказва голямо влияние в почти всички обществени сфери - както на институционално ниво, така и на ниво отделен човек, в съвместното съществуване между половете. Много искания не са изгубили актуалността си и едва днес се налагат стъпка по стъпка (например политическото убежище за жени, регистрирането на жилищни комуни за хомосексуални двойки, наказуемостта на насилието в семейството и др.). Въпреки многото трудности, жените придобиха много повече увереност, по-голямо самочувствие, нещо, което не трябва да се забравя.

Докато отношенията между жените от Севера и Юга продължаваха да бъдат отбегнати по време на първите две световни конференции на жените и успоредно протичащите форуми на неправителствени организации през 1975 година в Мексико и през 1980 в Копенхаген, то провелят се през 1985 година в Найроби форум-презивка много по-голямо обличаване, свързано с преосмисляне на значението на женското движение от Юга. Феминистките на "Юга" са свързани в организацията DAWN²⁷⁸.

Поради различното ниво на развитие на страните, жените от западните индустриални държави поставят съвсем различни акценти в борбата срещу дискриминацията спрямо жената, за разлика от жените в развиващите се страни и диктатурите.

²⁷⁸ Development Alternatives with Women for a New Era

Феминистките в западните индустриални държави слагат основния акцент на политическите и граждански права. Защитничките на правата на жената от развиващите се страни акцентират върху правото на (икономическа) равнопоставеност и върху правата на солидарност. Ако при западните жени става дума преди всичко за съвместимостта на майчинството и професията, премахването на традиционните роли при социализацията или ограничените шансове за професионална кариера, жените в повечето страни се борят все още за елементарни възможности за образование, участието в обществения живот и защитата на телесната си неприкосновеност. Тези различия в интересите често водят до едно своеобразно разделение между жените в света.

Днес защитничките на правата на жените се опитват да зачитат многообразието от феминистки идеи, които се обособяват от културните традиции, както и от различните социо-икономически и политически дадености в отделните страни. Все по-силни стават международните мрежи за съвместна работа. Глобалната икономическа криза и проблемите на околната среда са важни теми днес, чрез техните допирни точки с парадигмата за човешките права, международното женско движение би получило нов тласък.

Важна сфера със задачи на днешното женско движение е установяването на правата на жените като важна съставна част от универсално валидните права на човека в актуалното международно право. Правата на жените трябва да стоят над религиозните и културни традиции на отделните страни. Освен това трябва да се наложат международни средства за санкции срещу държави, които не зачитат правата на жените. Първи стъпки в тази посока представляват "Споразумението за премахване на всякаква форма на дискриминация над жената", в което за първи път се предлагат анти-дискриминационни клаузи и програма за премахване на дискриминацията спрямо жената. При Световната конференция за правата на човека през 1993 година във Виена за първи път насилието срещу жени се обявява за нарушаване на правата на човека.

В заключителния протокол от Четвъртата Световна конференция на жените на Обединените Нации в Пекин през 1995 е посочено: "Правата на жените са права на човека"! Декларацията от Пекин служи за основа в работата на много женски движения от целия свят, когато отправят исканията си към съответното правителство за промени в почти всички обществени сфери.

Освен това се определят конкретни размери на санкции. През 1999 година беше подписан "Факултативния протокол" към "Споразумението за премахване на всякаква форма на дискриминация над жената", който прави възможни индивидуалните жалби. Това означава, че жена, която е дискриминирана в своята страна, може да се обърне към най-висшата комисия в тази сфера, Комисията по проблемите на жените към ООН. Военният трибунал в Хага също представлява важна стъпка по отношение на правата на жените. Това е първият съд, който определя сексуалното насилие над жени по време на въоръжени конфликти като престъпление срещу човечеството.

При разглеждането на тези договори и програми на действие проличават също така и трудностите и пречките, с които днес се сблъскват защитничките на правата на жените. Платформата от Пекин беше силно критикувана и остана от части неефективна. Около 50 ислямски и редица предимно католически държави, както и Ватикана, Ливан и Малта, се въздържат по отношение на пасажа за правото на сексуално самоопределяне, освен това тези държави отхвърлят изискването, правителствата да "премислят" съществуващите предписания относно наказуемостта на нелегалните аборти. Днес най-упоритите противници на универсалните права на жените са религиозно мотивираните и фундаменталистски сили. Правата на жените не се зачитат най-вече в ислямските "Божии държави" (Иран, Судан и др.), в други държави като Алжир, Турция и Египет влиянието на фундаменталистите се увеличава през последните десетилетия. Но и християнските фундаменталисти притежават голямо ло-

би, например в САЩ, където през последните години не малко лекари, извършващи аборти, бяха заплашвани от радикални "защитници на живота", като дори се стигна до случаи на убийства. Изводът от всичко това е, защитниците на правата на човека да намерят подходящ начин на действие в борбата с фундаментализма и насилието над жени.